

Лохно О. Церковна опозиція Євангельських християн-баптистів в Україні (1940–1980-ті роки): Монографія / Олександр Лохно. — Полтава: Друкарська майстерня, 2009. — 288 с.

Монографія О.П. Лохна присвячена важливій і актуальній темі — аналізу опозиції в євангельсько-баптистському русі в Україні упродовж середини 1940-их — 1980-их років. Протестантські церкви як важливі духовні інституції завжди займали активну позицію в суспільному житті України. Всебічний аналіз їх функціонування несе в собі широкі можливості суттєвого поглиблення наукового розуміння певної історичної епохи, сприяє переосмисленню співвідношення духовних і матеріальних чинників, що забезпечували розвиток навіть тих соціальних процесів, які, на перший погляд, були позбавлені релігійного обґрунтування.

Сучасних дослідників особливо цікавить історія протестантських церков у повосенний час. Виходячи з цього, проблеми державно-церковних і внутрішньоцерковних взаємин набувають виняткового значення. Автор аргументовано стверджує, що, незважаючи на внутрішні процеси у протестантському середовищі, розвиток зазначеної конфесії в значній мірі проходив під впливом державної політики, владних структур, які контролювали її діяльність. Це в деяких релігійних громадах і групах ЄХБ викликало розколи, наслідки яких відчуються і зараз. Враховуючи вказану обставину, а також те, що останнім часом з'явилося багато організацій протестантів, проходить різка активізація протестантських об'єднань в Україні, назване наукове дослідження, розкриваючи численні помилки радянських і партійних органів влади, необ'єктивність в реалізації свободи совісті вказує на ефективні підходи, демократичні форми і методи утвердження рівноправного статусу всіх церков.

Поміж досліджень з українського історичного релігієзнавства дотепер не має жодної праці, яка б розкривала цілісну картину розвитку опозиційних течій у церкві ЄХБ. Комплексне наукове висвітлення минулого має сприяти подоланню стереотипів громадської думки щодо протестантів, сформованих ще за радянських часів. У цьому плані досить актуальним є монографія О.П. Лохна, у якій автор основну увагу зосереджує на подіях, що відбувалися в межах тогочасної радянської України — УРСР або ж за безпосередньої участі українських релігійних громад і груп віруючих ЄХБ на теренах усього Радянського Союзу.

Заслугою на увагу те, що монографія написана в основному на архівних матеріалах і документах, використано 414 справ 13-ти архівних фондів. О.П. Лохном опрацьовані матеріали 8-ми фондів вітчизняного походження та 5-ти фондів зарубіжного походження. Найактивніше автором були задіяні фонди Центрального Комітету Комуністичної партії України (ЦДАГО України), Ради Міністрів УРСР (ЦДАВО України), Уповноваженого Ради у справах релігійних культур (релігій) при Раді Міністрів СРСР в УРСР (ЦДАВО України, ДАРФ).

У першому розділі монографії автор розглянув діяльність незгодних віруючих ЄХБ із політикою держави та партії щодо релігії й церкви, а також із заходами духовного центру, повністю підконтрольного владним органам. У доробку виокремлено кілька причин кризи в церкві ЄХБ, що на початку 1960-их років завершилося розколом на дві альтернативні церкви. Ці причини класифіковано на зовнішні та внутрішні. О.П. Лохно слушно підкреслює, що на зовнішні причини вказували переважно духовні діячі й конфесійні історики церкви, які були переконані в штучності кризи, насадженої зверху владою. Світські автори, головню радянського часу, були впевнені в протилежному — причини кризової ситуації в церкві ЄХБ, на їх думку, лежали у внутрішньому мікросередовищі конфесії. Автор доходить висновку про існування всіх перелічених чинників кризи, які в різному обсязі впливали на появу останньої.

Автором монографії також проаналізовано ознаки церковної кризи поміж віруючих ЄХБ. З'ясовано соціальну структуру віруючих за різними показниками. Визначено корені визрівання невдоволення поміж протестантів, знайдено спільне та відмінне у вимогах і діяльності різних опозиційних рухів тощо. О.П. Лахно показав, що тиск на церкву з боку держави та репресії проти незгодних тільки посилювали опозиційні настрої в середовищі ЄХБ і штовхали віруючих на нелегальне становище та підпільну діяльність. Цьому ж процесові сприяла політика духовного центру ВР ЄХБ по відлученню від церкви занадто активних і непоступливих віруючих, які одразу ж поповнювали ряди опозиції.

Автором досліджено виникнення та еволюцію діяльності першої офіційної опозиційної організації поміж віруючих ЄХБ — «Ініціативної групи зі скликання надзвичайного Всесоюзного з'їзду церкви ЄХБ». Ним доведено, що Ініціативна група була опозиційною не лише до ВР ЄХБ, але й до влади. Далі О.П. Лахно характеризує умови зміни підготовчого періоду до проведення з'їзду церкви ЄХБ на організаційний. Тут мова вже йде про утворення нового релігійного центру євангельсько-баптистської церкви. Уперше, переконує автор, критика була спрямована не лише проти московських лідерів церкви, а й проти керівників общин, котрі приймали антиєвангельські документи як керівництво до дії. Тому заклики до всіх церков були, по суті, заклик до загального оновлення та нового освячення церковного життя.

У другому розділі дослідником схарактеризовано вплив новоутвореної церковної організації під назвою «Спілка Церков ЄХБ» на релігійне життя протестантів України, а також розглянуто активність місцевих нелегальних общин віруючих євангельсько-баптистського сповідання, спрямована на легалізацію альтернативної церкви ЄХБ до офіційної Всесоюзної Спілки.

Автором монографії доводиться, що події другої половини 1960-их — першої половини 1970-их років свідчать про розмах нового релігійного дисидентського руху, який вийшов за рамки, передбачені для релігійних організацій на початку 1960-их років, і склав реальну загрозу іміджеві державної та партійної влади. Рада в справах релігій, вважає автор, не очікувала такої стійкості й сили, тому усвідомивши власну неспроможність керувати цим процесом, змушена була відступити дещо назад у своєму антирелігійному натискові. Таким чином, завдяки активній позиції представників СЦ ЄХБ, усі віруючі (у першу чергу члени общин ВС ЄХБ) отримали більшу свободу релігійної діяльності.

Рядки монографії доводять, що головними пріоритетами діяльності РЦ ЄХБ і її прибічників у означений період були: власне видавництво «Християнин» з кількома підпільними типографіями, релігійне виховання та навчання дітей, контакти з закордонними релігійними центрами й організаціями, діяльність за кордоном через Зарубіжне Представництво РЦ ЄХБ, захист віруючих від переслідувань і утисків. Усе це має докази з практики.

Проведене дослідження дало можливість авторові виділити періоди розвитку церковної опозиції ЄХБ. Також науковий аналіз проблеми дав можливість О.П. Лахну сформулювати низку узагальнень з теми монографії. Можна з упевненістю стверджувати, що монографія О.П. Лахна дає приріст нових даних і узагальнень, здатних збагатити теоретичний арсенал історичної науки та історичного релігієзнавства. Вона може також бути корисною для порівняльного аналізу проблем, які стосуються сучасних релігійних процесів в Україні. У практичному сенсі науковий доробок О.П. Лахна можна використовувати при підготовці узагальнених праць з історії України новітнього періоду, зокрема, історії протестантизму, етнології релігії, історичного релігієзнавства та краєзнавства, для написання публіцистичних і науково-популярних статей, оглядів у ЗМІ. Її можна також використати у навчально-виховному процесі вищої школи шляхом включення до програмного матеріалу, під час підготовки спецкурсів, лекційних і семінарських занять з історії релігій, конфесіології, порівняльного релігієзнавства тощо.

П.П. Панченко

